E O S.

LITTERÄR TIDNING.

N:o 1. **Onsdagen den 1 Januari.** **1840.**

På EOS, som numera tryckes i Upsala, prenumereras med 3 Rdr B:co för helår, 3 för halfår, 2 för quartår på Lundequists boklåda i Upsala och Bonniers i Stockholm, samt på alla rikets postcontor, men på de sista med tillägg af postförvaltarearfvode. EOS innehåller vetenskapliga och vittra uppsatser, verser, afhandlingar, skizzer, korta recensioner af hela svenska litteraturen under året och anmälningar af den vigtigare utländska, samt akademiska nyheter och ecclesiastika från alla Stift. EOS skall i år ännu mer närma sig ideen af en rent litterär tidning. Då uti förra årgången nära 60 olika författare uppträdt i EOS, hoppas Red. äfven i år af dem och flera emottaga bidrag. Derigenom att EOS nu tryckes i Upsala, får den på en gång ett vackrare och correctare skick och innehåller färskare noticer.

Aspen.

Vinden tystnar: sista flägten
Slumrar in från lek och strid.
Trädens flock, i gröna drägten,
Hvilar ut i stilla frid.

Aspen ensamt sorgligt klagar,
Hon kan ingen hvila få.
Vet —— i tidens första dagar
Var likväl det icke så:

När det då blef lungt i lunden,
Stod ock hon så stilla glad
I den slutna syskonrunden
Med i slummer sänkta blad.

Men den dag, då hatet tände
Blodigt bloss och stormen ljöd,
När den milde Gudasände
Skulle dö sin offerdöd;

Lät ju hon, af menskan lånad,
Till det kors sig forma då,
Hvarpå Christus, grymt förhånad,
Göt sitt blod — så mild ändå.

Straxt flög ångrens bittra oro
Smärtsamt in i hennes bröst.
Och de dar, som fridens voro,
Nu hon sörjer utan tröst.

Och ännu, när höstens dimmor
Jagas fram i gulnad lund,
Dallra blodets röda strimmor
På hvart blad i kronans rund.

Derför ser du, om ock flägten
Slumrat in från lek och strid,
Aspen dock i glesa drägten
Ständigt skälfva utan frid.

Carlén.

Den slumrande Staden.

Kom, gör en rund med mig i natten
Och se en stad i slummer sänkt!
Det är så tyst kring land och vatten,
Befriad dag sin dörr har stängt.
Kring mörkret, i de öde gränder,
Den vakna månen sakta tänder
Sitt lugna spejarsken.

Se dessa murar! Väl de veta
Hvad strid i natten än fins qvar;
Men hur din spaning än vill leta,
Blir dyster stumhet deras svar.
Om lifvets tungor blott de finge,
O, hvilka hemligheter ginge
Ej då i verlden ut!

Inom hvart stenblock — hvar du stannar —
Arbetar djerft en mensklig själ;
Här samlas tyst de skälda grannar,
Sen qvällens sol dem sagt farväl.
Men hvilka känslor bo härinne
I nattens famn och dagens minne
Kan ej ditt öga se.

Hvad stormigt buller når ditt öra
Från dessa fönsters ljusa rad?
Det är den rike, som vill göra
Sin natt till dag och lefva glad.
Gå längre fram! säg hvad dig störde?
Blott några suckar du ju hörde
Från tiggarns mörka cell.

Se gent emot, i månens strimma,
En enslig lampa trägct närd —
Hvem vakar der i nattens timma?
En tankens vän, en skald, en lärd,
Hvars namn på verldens läppar sväfvar,

Då sjelf i armod här han sträfvar
För dagens knappa bröd.

Vid ljuset der, som dunkelt brinner,
Står kanske döden offerklädd,
Då här du lif och lusta finner
I smekfull lek på lönlig bädd,
Och under dem i fugtig gömma
De faderlöse små förglömma
I salig ro sin nöd . . .

När bofven skrämd ur sömnen spritter
Och fåfängt döfvar qvalets magt,
Då slumrar oskuld ljuft: der sitter
En engel, till dess frid, på vagt;
Ännu i drömmen barnet leker,
Och modren ömt den lilla smeker
Och slumrar in på nytt.

O, hvad i dagen än sig rörer,
Betryck och fröjd och kraft och strid,
Naturen dock till likhet förer:
Allt vill i natten söka frid.
Den lame glömmer der sin krycka,
Och nödens son blir rik på lycka.
Men natten är en dröm!

Så går i slummervigda lifvet
En ande fram, så stark — och svag.
Väl dock att hoppet blef oss gifvet,
Att tro på drömmens högre lag!
När evighetens morgon bräcker,
Skall allt, hvad mörkret här betäcker,
Stå fram i ljus och dag.

Carlén.

Litteratur.

Vinterblommor för 1840. **Samlade af *G. H. Mellin.* Sthm. 1839. Verser 108 s. Novell: Prinsessan af Angola af M—n. 201 s. 2 Rdr B:co. Med en planche.**

I denna krans af vinterblommor, hvarmed Herr Mellin redan många år prydt den Svenska Julen, äro ofvan anförda stycken af den älskliga signaturen C—én säkerligen bland de behagligaste. Det första är ett lyckligt försök att uppfatta naturverlden såsom en betydelsefull sinnebild af andliga förhållanden. Ett icke mindre väl lyckadt stycke äro Fantasierna öfver Den slumrande Staden och de qvalfulla eller glada känslor, som herbergera inom en stor stads murar. Ett annat stycke af Hr Carlén, Tåraine på grafven, har läsaren redan förlidet år haft tillfälle att med nöje läsa i Eos, äfvensom Sätherbergs vackra Skaldebref till C—én. I Eos hafva äfven följande stycken varit tryckta: *Olof Fryxells* Till Våren, och *W—ms* mycket sinnrika stycke, Griftechoret. Bland de öfriga styckena anse vi följande i åtskilligt afseende märkliga: *Runebergs* vackra legend: Den heliga Agnes; Den första kärleken eller Inbillningens verld, ungdomsstycke af *Vitalis*, hvilket visar på en gång en anboren skaldekraft och bristande mognad. *Orvar Odd* är en känd signatur, af verklig poetisk kallelse, såsom man många gånger sett, särdeles i förra årets Vinterblommor, i stycket Man ur huset. Det finns någonting af Heine hos honom, hvilket särdeles kan ses af det humoristiska stycket En scen på hafvet, som är en mycket liflig och piquant skildring. I De tre Skalderna, äfvensom i stycket Till de Unga uttalar sig hans liberalism. I det förra stycket ironiserar han öfver den poesi, som glömmer att besjunga det närvarande, tidens stora sträfvan, och dels fördjupar sig i Riddarlifvet, på uteslutande vis besjungande adelns, i det hela ihåliga storhet, hyllande "näfverättens grannt förgyllda lära," dels förlorar sig i kraftlöst kärlekspjunk. Den tredje skalden sjunger i tidens anda, "frihetskamp" en "ära, ädlare än börd ens, och ett mod för annat än parader." Men då utskrattas han af de förnäma, som kalla honom "pöbelskalden," men folket, hvars rätt han försvarat, tackar honom. — I stycket Till de unga manar samme skald det unga Sverige till modig handling och till sjelfständig forskning. *Ridderstad* hyllar äfven den nya tiden med de mest sanguiniska förhoppningar och besjunger med kraft Liberalismen i En tidsbild, eller manar oss att njuta ögonblickets flyktiga fröjd i En stund, eller ock att vända oss till Bön. — *Göranson* (*G—n*) har endast gifvit ett stycke till Calendern, Den Blyge, som liknas 1) vid diamanten, som lagt sig att drömma och aldrig kommer i dagen, förrän han brytes fram, 2) vid vinet i drufvan, som måste pressas ut, 3) vid blomman i knoppen, som måste befrias af Solen. Liknelsen är nog longe petitum. Herr Mellin har lemnat väl gjorda Resebilder, *S—g* några vackra naturbilder t. ex. Kärleken och Våren och Hösten, *Wennström* Till en morvid dess tvenne döttrars död. De öfriga styckena äro mindre märkliga.

Mellins Novell, Prinsessan af Angola, har följande Innehåll. En Portugisisk sjöbefälhafvare, Alfredo, äntrar en engelsk fregatt och finner der en Afrikansk prinsessa, som blifvit röfvad från Angola. Hon berättar sin historia. Alfredo ankommer till Lissabon, uppvaktar sin gynnare, Markisen af Pombal, som ernar begagna prinsessan som ett medel, för att bereda europeisk bildning och Portugisisk magt i Afrika. Jesuiter söka indraga Alfredo i en sammansvärjning emot Pombal, men förgäfves. Prinsessan flyttar till Pombals dotter, som var det hemliga föremålet för Alfredos kärlek, liksom Alfredo för Ondalacondas. Snart upptäcker Alfredo sin älskarinnas låga karakter och förlofning med en annan och hennes svartsjuka försök att sedan hämnas hans köld. Alfredo fattar derföre med glädje det erbjudna tillfället att lemna Portugal och återföra Ondalaconda till sitt hem. Allt är färdigt för afresan, då jordbäfningen i Lissabon utbryter, Ondalaconda, sedan hon biktat sig, spränges i luften och Alfredo, som ännu är i land, räddas, men beslutet att söka sitt nordiska fädernesland. — Planen är oklanderlig, novellen har i utförandet lysande partier t. ex. sjömålningarne, de afri-

kanska berättelserna, redogörelsen för sorgspelet Inez de Castro, och hela skildringen af Ondalaconda, hvars karakter är förträffligt hållen och skönt målad. Det är en finhet, en naivitet, en oskuldens grace och ädelhet i denna karakter, som gör henne till en af de älskligaste personer, som någon svensk skald skapat. Det gör en så godt, att se en ädel bildning mer och mer märkbart sprida sina välgerningar i detta älskvärda naturbarns bröst. Äfven Alfredos karakter är ädel. — Planchen är förträfflig.

Flora öfver Sveriges odlade Wexter innefattande de flesta på fritt land odlade vexter i Sverige, jemte de allmännare och vackrare fenstervexterna, med kännetecken och kort anvisning om deras odlingssätt, af *N. Lilja*. Sthm. Z. Hæggström. 1839. 8:o. (1 Rdr. 16 sk. B:co).

"Bättre något än intet."
Gammalt Ordspråk

Nästan ingen enda trakt af jorden har af naturen blifvit lemnad så lottlös, att den saknar alla behag. Sjelfva den kalla Norden prydes ju af de herrliga, dystra, evigt grönskande barrträden,—symboler af nordiska folklynnet,—hvilkas fot den späda Linnæan anspråkslös omslingar med sin fina ranka, som under de ljusaste sommarnätterne med sina herrligt doftande blommor sprider den angenämaste parfume, blommor, blygsamma som den nordiske yngling, hvars namn hon bär, hvilken en gång fordom, fattig som nordens natur, men rik på inre kraft, drog ut i främmande land, för att först der blifva rätt bemärkt och erkänd som en naturens sannt förtrogne. Andra trakter af jorden behaga med andra förmoner. De tropiska länderne prunka med sina herrliga colonnader af Palmer, andra trakter med otaliga bizarra former af Cactus-arter, andra med silfverglänsande Proteaceer, andra trakter åter hafva en så yppig vegetation af de mest aromatiska växter, att de äro obeboeliga för den ofantligt starka utdunstning dessa växter sprida, o. s. v. — ja sjelfva de höga Alperne fägna den djerfve bergklättraren med sina "Alpenrosen." Hvarje land har alltid några egna växter, interessanta för deras ockonomiska eller technisha nytta eller för den förfinade njutning deras blommors prakt och vällukt gifva. För vanliga menniskor är naturen en förseglad bok, hvilken likväl är en rik källa till de herrligaste njutningar för den, som vill och förmår studera densamma, "njutningar" — säger den vidtbereste Meyen — "som förmå förnöja och glädja oss, äfven då vi träffas af ödets hårdaste slag." Men denna njutning är af kort varaktighet, isynnerhet i de nordiske länderne, der växternes vegetationsperiod är så kort. Det uppfinningsrika menniskosnillet fann likväl snart, att en mängd växter kunde undan vinterkölden bevaras i våra rum och derigenom långväga främlingar midt under vår vinter fröjda oss med den glada anblicken af sina blommor, en följd deraf att dessa barn af andra zoner (nemligen de som planteras genom lökar) bibehålla samma blomningstid, som i sitt hemland. Härigenom har det blifvit möjligt, att i orangerier och fenstren af våra boningsrum hafva blommor hela året om. De ömtåligare har man förvarat i drifhus, hvari en hög temperatur underhålles, och hvari man lyckats drifva de ömtåligaste tropiska växter. Vid omsorgsfull vård belönar blomsterculturen med en rik njutning, och hvilken innerlig förnöjelse känner man ej, då man fått en för sin sällsynta skönhet och vällukt utmärkt växt, att utslå sina herrliga blommor, om också icke längre än ett par timmar, ss. den herrliga *Cactus grandiflorus* o. m. fl. Wäxterne belöna så villigt för den omvårdnad de åtnjuta och lämpa sig lätt efter andra förhållanden än de, hvarvid de förut varit vane. Äfven här visar sig menniskans herravälde, då äfven blomsterverlden måste vara menniskosnillet underdånig, tillreds att städse uppfylla dess nycker och önskningar. Så har culturen genom de ihärdigaste försök slutligen varit i stånd att framkalla en mängd af former, olika dem i vilda tillståndet, utmärkta af fördubblade blommor och otaliga färgschatteringar. Ju mera mångdubbel en blomma blir, och ju mer glänsande och höga färger det lyckas floristen att gifva alstren af sin flit, dess mer anser han sin möda belönad, glad att se sina förhoppningar så realiserade. Ej så deremot den stränge vetenskapsmannen: han är en fiende till all konstlad cultur, och finner mera nöje i åskådandet af en högst sällsynt, ehuru för öfrigt kanske föga utmärkt växt, än den vackraste varietet af en Tulipan eller Neglika, som konsten underhjelpt naturen att frambringa. Hos denne sednare tar förståndet ut sin rätt, hos den förre är det blott känslan, som föreslafvar hans enthusiasm.

Innan vi gå att närmare granska Hr Liljas Flora, skola vi kasta en flyktig

Blick på Horticulturens framsteg i Sverige.

Tidigt började horticulturen att utgöra ett nödvändigt bihang till en förfinad lyx. Historien omtalar de beundransvärda, i luften "hängande" (?) trägårdar, som prydde Babylon. Grekerne och i synnerhet Romarne stodo högt i denna konst. Tidigt uppträdde hos dem författare, som beskrefvo de methoder, man hade att följa vid culturväxternes behandling. — I vårt fädernesland infördes några culturväxter först under medeltiden, förnämligast, om icke endast, af Munkar, som älskade vällefnad och gerna vid sina kloster anlade goda trägårdar. Våra ädlingar den tiden voro troligen för mycket intagne af chevaleriets högmod, att de skulle egnat någon synnerlig uppmärksamhet åt Trägårds-culturen. Vår litteratur från denna tid är högst fattig på upplysningar öfver horticulturen i vårt fädernesland. Ordet "trägård" nämnes först i våra Landskapslagar. *) Som

*) WG. L. p. 277: "stial madher æpli or trægar annars . örter *(ärter)* bönor rouor kal *(kål)* eller lökæ böte . III. XVI. örtogher . hryter nokot fryct træ i . treagar böte . III. marker etc. — Upl. L. p. 271: — — — "ællr ærtæ akri sinum . rofnæ akri . böno akri . trægardhi . ællr etc" — Söd. L. p. 96:" — — Stiel man ærter eller bönur i aeri" etc. — — p. 97." — — Ganger man ginum rofna wærk. taki fem rowor at saclösu." — — "Stiæl kal eller lökæ ur gardhe mænz" etc. — — "Comber man olowandis innæn trægardh annærs" etc.

Äpplen icke omnämnas i de öfriga Landskapslagarne, torde man deraf kunna sluta att de först cultiverats i Vestergöthland och i de öfrige landskaperne antingen icke funnits eller åtminstone varit högst sällsynta efter ingenting derom säges. Ärter, Rofvor, Bönor (troligen s. k. Bondbönor, *Vicia Faba L.*), Kål och Lök (troligen flere sorter) voro, som det synes, de vanliga culturväxterne. Tidigt nog synes äfven Körsbärsträd varit planterade i Norden. Stora Rimchrönikan berättar att vid K. Birgers bröllopp 1298 bland andra drycker äfven vankades "Kyrsedrank" *) förmodligen beredd af här cultiverade Körsbär. En gammal Hushålls-Calender för Biskopsstolen i Linköping, från samma tid, omtalar att Linköpings-Biskopparne brukade i början af Augusti månad låta insylta Körsbär och tillverka Körsedrank, som väl ej egentligen var något vin (efter Rimchrönikan nämner vin serskildt), utan bereddes förmodligen ungefär som Cider, att döma af nyssnämnde Calender. **) Af öfriga culturväxter finnas få spår. Förmodligen lära de utgjorts af några Ribes-arter, Päron, Morötter, Pepparrötter, o. d. I en s. k. "Yrtebok" och en "Annan Yrtebok," MSS. ur Nådendals Kloster-bibliothek, nu på Kongl. Bibliotheket i Stockholm, förekomma, enligt Wieselgren (Sv. Sk. Litt. III: p. 305), beskrifningar (?) om åtskilliga culturväxter; ss. "Ambrot (*Abrotanum?*), cloflök (*Allium*), holyrt (*aristologia*), ***) röthalögh eller sipol (*cepa*), Kyruæl (*cerifolium*), fænikæl, lyliæ (*lylium*), pætersyliæ, moræ (*pastinaca*), purlök (*porrus*), ruta, salvia, ysop. -- dyllæ (*anetum*), borake (*borago*), iorthumblæ (*betonica*), *calamus*, ithung (*elleborus*), louæstyky (*levisticum*), dudækorn eller döder korn (*nigella*), *portulaca*, *peonia*, pipærrot (*raphanum*), sauina (*sabina*), hylle (*sambuca*)" och kanske en och annan till. En mängd af de växter dessa yrteböker uppräkna hafva bestämdt aldrig dittils varit cultiverade i Norden, ss. Mandel, Kaniel, Kardemomæ, Kobebæ o. s. v. Andra växter, som de uppräkna, förekomma vildt växande i Sverige. För öfrigt, att dömma af det prof Wieselgren ur dessa arbeten anfört (Sv. Sk. Litt. III: p. 305), innehålla dessa yrteböker intet annat, än den i sednare tider utgifna Arvid Månssons Rydaholmmensis "Örta-Book," neml. växternes "dygder" i en mängd sjukdomar. Då dessa arbeten för öfrigt äro compilationer från äldre (Romerska) författare, torde det vara bäst att icke sätta synnerlig lit hvarken till dem eller de öfriga skrifterne Wieselgren anför. (Forts. n. g.)

Organiska Chemien; i sammandrag af Clemens Ullgren; Förra Afdelningen, Stockholm Zacharias Hæggström 1839. Priset: h. 2 Rdr. B:co.

Berzelius yttrar i förordet om denna bok följande: "Man plägar säga att ett godt arbete intet förord behöfver. Detta må gälla för sådana, som af hvar och en kunna bedömmas; men det kan icke lämpas på skrifter, hvari ämnen afhandlas, hvilka icke höra till den vanligare allmänna medborgerliga bildningen. Det är på denna grund, jag följt författarens uppmaning, att med några ord fästa den studerande ungdomens uppmärksamhet på närvarande arbete, som innehåller Vextchemien i sammandrag, utförd i en klar och lättfattlig stil. Författaren har deri begagnat äfven sådana upptäckter, som blifvit gjorda under det nu löpande året, och derigenom satt det i full enlighet med de hittills gjorda framstegen.

Vextchemien är, såsom theoretisk vetenskap, ännu i sin linda, våra åsigter äro hittills föga annat än förslagsmeningar, men som dock leda till ett allmännare samband mellan de kunskaper, vi på erfarenhetsväg samlat. För sin tillämpning i allmänna lifvet, på jordbruket och näringarne, förtjenar den att studeras, icke blott såsom kunskapsföremål, utan äfven för det nyttiga användande, som deraf kan göras. Den tid är sannolikt icke långt aflägsen, då kännedomen af hvad detta arbete innehåller, icke mer skall, såsom hittills, anses för en special-kunskap, utan blir sökt och fordrad af hvar och en, som vill anses ega allmän medborgerlig bildning."

Disputationer Hösttermin.

Utom redan nämnda, följande: Phil. Cand. *Arrhenii* Ruborum Sveciæ dispositio monographico-critica, 4 ark. En afhandling, som Phil. Facultéten gifvit sitt högsta vitsord, (H. M. Konungen har beviljat Förf. præsidiirätt ehuru han ej blifvit promoverad), och hvarföre Candid. Arrhenius kallas till Docens i Botaniken. — De formula Integrali $\int \frac{[Log(a+bx)]^{\alpha}}{c \pm fx} dx$ af Mag. *Malmsten*, som kallas till Docens i Mathematik. — Prof. *Palmblads* öfversättning af *Sophocles*, 21, 22 arken; endast 8 sägas återstå. — De velocitate propagationis soni in liquidis, af *Ad. F. Svanberg*, lärare vid Marieberg, såsom specimen för Professionen i Fysik. Afhandlingen lärer vara mera mathematisk än fysisk. — Plantæ Cotyledoneæ Paroeciæ Roslagiæ Bro, af Stud. *Schagerström*, Uppl. Förra delen. — De bello devolutionis et foedere trium civitatum contra Ludovicum XIV Galliæ regem 1667—1668, af Mag. *Svedelius*, som skall kallas till Docens i Statistik. — De lucis colorisque Theoria, af Mag *Ångström*, som skall bli Docens i Fysiken. — De cyaneis quibusdam duplicibus zinci experimenta chemica, af Mag. *Samzelius*, som blir Docens i Chemien. — Om Gikt af Prof *Hwasser*. — *Marlowes Faust.* 1 D. — och De expositione fidei orthodoxæ auctore Johanne Damasceno, fortsättning och slut, 43 sidor 4:o, Dogm.-histor. afhandling af *Lénström*.

*) *"Miöd ok Ööl ok Kyrsedrank*
Ok Vin hade rödt ok blankt."

**) "Laat sylta Kyrsebär. It. förvara åthminstone 1 tonna färga (— prässad bärmassa) till Kirsedrank. It. laat siuda laagen (pro sapore) med sukor oc neglikor." Se Lagerbrings Disp. *De Luxu Svio-Gothor. antiquo.* p. 22. — Originalet finns på Linköpings Bibliothek.

***) *Aristolochia.* Roten kallas af allmogen ännu "Rundhälsrot" och ingår i Quacksalfvares medicinalier.

UPSALA, Leffler och Sebell. 1840.